

Орлов Александр Якович
(06.04.1880 – 28.01.1954).
Астроном.
Академик (1919).

Фонд № 135, 1 опис, 113 од. зб. за 1904–1955 рр.

Народився 6 квітня 1880 р. у м. Смоленськ (нині – РФ). Закінчив фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету (1902); стажувався за кордоном в університетах Франції, Німеччини, Швеції (1902–1905). Обчислювач, лаборант Пулковської обсерваторії (1901, 1907–1908). Асистент, астроном-спостерігач (1905–1907, 1908–1913) астрономічної обсерваторії Юр'євського університету. Професор, директор астрономічної обсерваторії ОДУ (1913–1934). Директор ПГО АН УРСР (1926–1934, 1938–1951). Професор Астрономічного інституту ім. П. К. Штернберга МДУ ім. М. В. Ломоносова (1934–1938). Директор ГАО АН УРСР (1944–1949, 1951–1952).

Наукові дослідження присвячено питанням астрометрії, теоретичної астрономії, вивченню припливних коливань сили тяжіння та деформацій поверхні Землі, руху полюсів Землі, дослідженню комет та ін. Дослідження припливних деформацій Землі з вивченням руху полюсів Землі, стали основою нового, сформованого вченим наукового напрямку «геодинаміка». Автор близько 120 наукових праць.

Заслужений діяч науки УРСР (1951).

Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора (1944), «Знак Пошани» (1945) та Леніна (1953).

Помер 28 січня 1954 р. Похований у м. Київ на Лук'янівському кладовищі.

На знак вшанування пам'яті вченого ім'ям О. Я. Орлова названо кратер на Місяці та малу планету № 2724.

Наукові праці

Статті: «О теории сейсмических приборов» (1904); «Об определении поправок элементов планетных и кометных орбит» (1906); «Об исследовании сейсмограмм периодического маятника» (1909); «Новый способ определения величины отталкивающей силы Солнца» (1910); «Определение массы системы Земля–Луна по геофизическим измерениям и наблюдениям» (1910); «О наблюдениях деформации Земли» (1915); «Определение средней твердости Земли по наблюдениям в Юрьеве, Томске и Потсдаме» (1915); «Полумесячная волна в Пулковских наблюдениях Cassiopeiae с зенит-телескопом» (1923); «Орбита и эфемерида Aurigae» (1926); «Гармонические таблицы для спектрально-двойных звезд» (1930); «О лунных приливах в земной атмосфере по наблюдениям в Москве» (1935); «О Полюсе и его движении» (1937); «О деформациях Земли по наблюдениям в Томске и Полтаве с горизонтальным маятником» (1939); «Об изменениях широты Батавии на острове Ява» (1946); «Работа в СССР по изучению движения Полюса, изменения широты и колебания ответа» (1950); «Служба широты СССР» (1952) та ін.

Доповіді: «О работе Астрономической обсерватории АН УССР» (1942); «Движение Полюса в 1940 г.» (1944); «Координаты Полюса на 1950 г.» (1950); «Движение Полюса 1949,6–1950,6» (1950); «Полодия 1948,9–1950,3 (по международным сообщениям)» (1951) та ін.

Відгуки та рецензії: на статтю Лаврентьевої [Є.] В. «Результаты наблюдений талькоттовских пар на большом зенит-телескопе Полтавской обсерватории за время с сентября 1947 по сентябрь 1949» (1953); на дисертаційне дослідження Заморева О. О. «Об определении формы небесных тел» (б/д).

Біографічні документи

Витяги з протоколів про винесення подяк (1945–1948); облікові картки наукового працівника (1946–1948); характеристики (1948–1950); клопотання про нагородження вченого орденом Леніна та привітання з нагоди нагородження (1950–1954) та ін.

Документи з діяльності

Листування з фірмою «Carl Zeiss» щодо придбання, пересилання та експлуатації зеніт-телескопа (1925–1935); звіт про роботу співробітників ПГО з призмодзеркальним кругом в експедиції у серпні–вересні 1926 р. (1926); документи з питань дослідження Чернігівської аномалії (1928–1933); звіт про участь у геофізичній нараді при Геологорозвідувальному управлінні (1930); посвідчення про відрядження до Пулково для участі в широтній конференції (1935); стенограма виступу Орлова О. Я. на Всесоюзній конференції астрономів (1939); доповідні записки про відновлення майстерні ПГО АН УРСР (1945–1948); протоколи засідань співробітників та наукової ради ПГО АН УРСР (1949); листування про передачу об'єктивів Цейсса з ГАО АН УРСР до ПГО АН УРСР (1949); документи про звільнення з посади директора ПГО АН УРСР (1951–1952) та ін.

Листування Орлова О. Я.

Адресати: Абольд В. К. (2, 1942); Аксентьева З. М. (26, 1938–1950); Будников П. П. (1, 1942); Дроздов С. В. (1, 1942); Салегін А. О. (1, 1942); Сельський В. О. (1, 1942); Фединський В. В. (1, 1949) та ін.

Кореспонденти: Аксентьева З. М. (1, 1943); Блажко С. (3, 1930); Богомолець О. О. (1, 1942); Будников П. П. (1, 1942); Буй Т. (8, 1929–1930); Вайнштейн М. Г. (17, 1928–1930); Дроздов С. В. (1, 1942); Кравков С. (2, 1926); Куликовський П. Г. (1, 1949); Федоренко П. К. (3, 1930) та ін.

Фотодокументи

Фотопортрет Орлова О. Я. (4, [1950-ті]).

Документи про вченого

Відгук Куликова К. О. на статтю Орлова О. Я. «О состоянии работ по изменению широты, движении Полюса и колебаний отвеса в СССР» (1950); постанова Президії АН УРСР про увічнення пам'яті вченого (1954); доповідь Аксентьевої З. М. «Жизнь и деятельность Александра Яковлевича Орлова (1880–1954)» (1954); стаття Роотсмяє Т. «А. Я. Орлов» (1955).

Документи вченого в інших установах

Архів Президії НАН України (особова справа).

Літ.: Федоров Є. П. Олександр Якович Орлов // Короткий астрономічний календар. – Київ, 1979 – С. 131–136; Федоров Є. П. Олександр Яковлевич Орлов: життя, творчість, наукове насліддя // Геодинаміка і астрометрія. Основа, методи, результати. – Київ, 1980. – С. 7–24; Федоров Є. П. Олександр Яковлевич Орлов (к 100-літтю со дня народження) // Земля і всесвіт. – 1980. – Вып. 5 – С. 42–44; Яцків Я. С., Корсунь А. О., Вавилова І. Б. О. Я. Орлов та його астрогеодинамічна наукова школа // Кинематика і фізика небесних тел. – 2005. – Т. 21, № 6. – С. 403–413; Корсунь А. Перший український академік-астроном: До 130-річчя від дня народження О. Я. Орлова // Вісник НАН України. – 2010. – № 4. – С. 53–56.

М. О. Принь